

BÁRDI ÁRPÁD – GOMBOS NORBERT

Az egészségnevelés megújítása a KRE PK pedagógusképzéseiben 1.o.

A hazai pedagógusképzésben és pedagógusi munkában egyre meghatározóbb kérdés az egészségtudatosság, az egészségnevelés kérdéseivel kapcsolatos pedagógusi attitűdök, gyakorlatok problémája. A KRE PK oktatói folyamatosan figyelemmel kísérik a hallgatók egészségneveléssel kapcsolatos tudatosságát, éppen ezért is fontosnak tartjuk megismerni, milyen módon lehetséges az egészségneveléssel kapcsolatos pedagógushallgatói attitűdöket és ismereteket pozitív módon befolyásolni annak érdekében, hogy a hallgatók a pályán is megfelelő tudatossággal képviselhessék (és érvényesíthessék) ezeket. Ennek érdekében indítottuk karunkon a *Neveléstudományi és módszertani kutatások* projekt részeként az *Egészségnevelés megújítása a KRE PK pedagógusképzéseiben* című alprojektünket. Az alprojekt kapcsolódik az MTA közoktatás-kutatás fejlesztési program keretében, az MTA-PTE Innovatív Egészségpedagógiai Kutatócsoportjának¹ tágabb fókuszú tevékenységéhez, az iskolai egészségfejlesztést fenntartható és komplex módon megközelítő programjához. Jelen tanulmányunkban ennek a munkának alapozásaként a tanító alapképzési szak képzési és kimeneti követelményeinek rendszerében, valamint a kar aktuális tantárgyleírásainak hálójában végzett kutatásunk beszámolóját olvashatják.

Egészségnevelési szempontok megjelenése a tanító alapképzési szak képzési és kimeneti követelményeiben

A tanító alapképzési szak helye a képzési rendszerben

A tanító szak jelenleg alapszakként – bachelor (BA) szinten – működik a hazai felsőoktatás rendszerében. A szak – a csecsemő- és kisgyermeknevelő, a gyógypedagógus, a konduktor, az óvodapedagógus, valamint a szakoktató szakok mellett – a pedagógusképzés képzési terület alapképzési szakjai közé sorolható.² A tanító szak képzése – értelemszerűen – szorosan kapcsolódik a többi pedagógusképzési alapszak képzési rendszeréhez. Jelenleg

hazánkban 16 felsőoktatási intézményben, de 21 képzési helyen folyik tanító alapképzés (beleértve a nemzetiségi tanító szakokat is).³

A képzési és kimeneti követelmények szerepe

A hazai felsőoktatási rendszerben a képzési és kimeneti követelmények (továbbiakban: KKK) szerepe elsősorban a felsőoktatásban folyó oktatási tevékenység tartalmi szabályozása tekintetében meghatározó. A KKK valamennyi felsőoktatási képzésre vonatkozóan meghatározza az adott képzés legfontosabb tartalmi elemeit, valamint – elnevezésében is jelezve a kimenetorientált sajátosságát – a szak zárásakor elvárt kompetenciákat, követelményeket. A a felsőoktatás ágazati irányítását végző miniszter – jelenleg a kultúráért és innovációért felelős miniszter⁴ – közleménye tartalmazza a KKK alábbi elemeit:

- szak elnevezése (magyar és angol nyelven),
- képzés szintje,
- képzési idő,
- képzés abszolválásához szükséges összes kreditszám,
- kreditek megoszlása (képzési szakterületek és tudományágak tekintetében),
- szakmai kompetenciák,
- szakon választható szakirányok,
- gyakorlati képzés rendszere, valamint
- esetleges idegen nyelvi követelmények.

Az adott képzést indító felsőoktatási intézmények az érvényes KKK alapján készítik el a saját mintatantervi hálójukat, amelynek meg kell felelnie a KKK-ban megjelenő képzési tartalmaknak, kreditarányoknak (ami azonban intézményenként nyilván eltérő hangsúlyokat is megjeleníthet).

A tanító szak képzési és kimeneti követelményei

A tanító alapszak jelenleg érvényes KKK-ja 2021 óta van érvényben.⁵ A KKK összesen nyolc pontban szabályozza a tanító alapszak tartalmi sajátosságait és kimeneti kritériumait. A nyolc pont az alábbi:

- Az alapképzési szak megnevezése
- Az alapképzési szakon szerorzhető végzettségi szint és szakképzettség
- A képzési terület
- A képzési idő
- Az alapfokozat megszerzéséhez összegyűjtendő kreditek száma
- A szakképzettség képzési területek egységes osztályozási rendszere szerinti tanulmányi területi besorolása

- Az alapképzési szak képzési célja, illetve az alapképzési szakon elsajátítandó és fejlesztendő szakmai kompetenciák
- Az alapképzés jellemzői⁶

Tanító szakon alapfokozat (bachelor, BA), valamint kétféle szakképzettség – tanító, illetve nemzetiségi tanító – szerezhető. A képzési idő 8 félév, ami eltér az alapképzési szakokon általános 6, illetve 7 szemeszteres képzésektől. A képzési időnek megfelelően a tanító alapképzési szakon összesen 240 kreditet szükséges megszerezni, mely gyakorlatorientált struktúrában szervezendő (vagyis 60–70 százalék a gyakorlati jellegű képzési területek szükséges aránya).⁷ A tanító alapképzési szak céljáról az alábbiak szerepelnek a KKK-ban:

„A képzés célja tanítók képzése, akik – a változó társadalmi szükségleteknek, az általános iskolai nevelés-oktatás céljainak megfelelően – képesek a tanulók személyiségének komplex fejlesztésére, a tanító teljes szerepkörének betöltésére. Felkészültek az általános iskola első négy évfolyamán valamennyi műveltségi terület és az első hat évfolyamán egy választott műveltségi terület nevelési-oktatási feladatainak ellátására, nemzetiségi szakirányon pedig az általános iskola első négy évfolyamán valamennyi műveltségi terület és az első hat évfolyamán a nemzetiségi anyanyelvi nevelés feladatainak ellátására. Felkészültek tanulmányok mesterképzésben történő folytatására.”⁸

A célrendszer leírásából egyértelműen kitűnik, hogy a tanító feladatai között azonos hangsúllyal jelenik meg az általános iskola alsó tagozatán valamennyi műveltségi területre, a felső tagozat első két évfolyamán egy választott műveltségi terület – a nemzetiségi tanítóképzésben a nemzetiségi anyanyelvi nevelés – nevelési és oktatási tevékenységére, feladataira történő felkészítés. A tanító szak feljogosít a felsőfokú tanulmányok mesterképzésben történő folytatására, elsősorban a neveléstudomány MA szak⁹, valamint a műveltségterületnek megfelelő tanári szakok¹⁰ tekintetében, amelyekre – tanítói végzettség birtokában – teljes kreditbeszámítással be lehet lépni.

A tanító alapképzési szak legfontosabb képzési területei az alábbiak:

- társadalomtudományok, pedagógia, pszichológia, digitális kultúra alapjai (44–55 kredit),
- szaktudományosan megalapozott tantárgypedagógiák (az általános iskola alsó tagozatán, valamennyi műveltségterületre vonatkozóan, 81–96 kredit),
- műveltségterületi képzés (az általános iskola ötödik és hatodik évfolyamára vonatkozóan, 21–25 kredit), (a nemzetiségi tanítóképzés esetében 36–42 kredit),
- a tanítói kompetenciák fejlesztését segítő választható tanulmányok (10–12 kredit),
- gyakorlati képzés (40–50 kredit),
- szakdolgozat készítése (15 kredit),
- szabadon választható tárgyak (12 kredit).¹¹

A tanító alapképzési szak lehangsúlyosabb eleme tehát az alsó tagozatos műveltségterületek nevelési és oktatási feladataira felkészítő, gyakorlatorientált tantárgypedagógiai, valamint a gyakorlati képzés. Ezek jelentik a gyakorlatorientált képzési struktúra alapjait. A szakmai felkészítés elméleti alapozását elsősorban a társadalomtudományi, a pedagógiai és a pszichológiai felkészítés biztosítja.

Az egészségnevelés megjelenése a tanító szak képzési és kimeneti követelményeiben

Az egészségneveléssel összefüggő kompetenciarendszerek (ismeret, tudás, képesség, attitűd, autonómia és felelősség) a tanító szak KKK-jában több területen is megjelennek. Kiemelhető ezek közül a KKK 7. és 8. alpontja.

A tanító szak képzési célrendszere (7. alpont) vonatkozásában – a fentebb már idézett – „*tanulók személyiségének komplex fejlesztésére irányuló képesség*”, valamint „*az általános iskola első négy évfolyamán valamennyi műveltségi terület*”¹² kitételek emelhetők ki, amelyek indirekt módon tartalmazzák az egészségfejlesztés, az egészséges életmód szükséglete iránti igény kialakításához kapcsolódó ismeretek, illetve képességek teljes rendszerét (valamint ezek esetleges kapcsolódásait más ismeretrendszerekhez, képességelemekhez).

A tanító alapszak képzési jellemzői (8. alpont) kapcsán a következő tartalmak emelhetők ki a dokumentumból:

- A társadalomtudományok, pedagógia, pszichológia, digitális kultúra alapjai modulból¹³ elsősorban a nevelélmélet egészséges életmód szükségletéhez kapcsolódó nevelési feladatok rendszere, valamint pszichológiából a testi, lelki egészséggel, a mentálhigiéniával, a kiegésző megelőzésével kapcsolatos tartalmak.
- A szaktudományosan megalapozott tantárgypedagógiák modulból a „*természettudomány és földrajz (környezetismeret)*”, valamint a „*testnevelés és egészségfejlesztés (testnevelés)*”¹⁴ ismeretrendszerei tartalmazzák az egészségfejlesztéssel kapcsolatos tartalmakat.
- A műveltségterületi képzés tekintetében a kapcsolódó műveltségterületet („*természettudomány*”, illetve „*testnevelés és egészségfejlesztés*”¹⁵) választó tanítójelöltek ismerkednek az egészségfejlesztéssel kapcsolatos tartalmakkal, de megemlíthető e vonatkozásban a „*technológia (digitális kultúra, technika és tervezés)*”¹⁶ műveltségi terület is, amely elsősorban az egészséges életmód kulturális, digitális vonatkozásait jeleníti meg.
- A tanítói kompetenciák fejlesztését segítő választható tanulmányok terén elsősorban a „*szabadidő pedagógia*”¹⁷ jelenik meg a dokumentumban az egészségneveléshez kapcsolódóan.
- A szabadon választható tanulmányok keretében a hallgató által választott – kapcsolódó – kurzusok segíthetik az egészségneveléssel összefüggő kompetenciák fejlesztését.
- A gyakorlati képzés rendszerében a fentebb említett műveltségterületek tantárgyi gyakorlatainak keretében kerül sor arra, hogy az egészségneveléssel összefüggő ismereteit a tanítójelölt a gyakorlatban is alkalmazni tudja. E tekintetben egyaránt fontos lehet-

séget kínálnak a „*képzés egészét átszövő csoportos és egyéni iskolai gyakorlatok*”, valamint a „*tanítójelölt komplex iskolai gyakorlata*”¹⁸, továbbá a – kapcsolódó – műveltségterületi gyakorlatok rendszere. A hallgatók számára fontos feladat e gyakorlatok folyamatos dokumentálása és elemzése, amely az egészségneveléssel összefüggő területekhez kapcsolódó kompetenciákat is erősíti.

- A tanítói szakdolgozat elkészítése során – a témaválasztástól függően természetesen – a hallgató találkozhat az egészségneveléssel összefüggő tartalmakkal is.

A KKK dokumentumának egészségneveléssel összefüggő leglényegesebb tartalma a 7.1. alpontban szereplő „*elsajátítandó szakmai kompetenciák*” között jelenik meg.¹⁹ A KKK a szakmai kompetenciákat négy területre osztja, amelyek a következők:

- a tanító tudása,
- a tanító képességei,
- a tanító attitűdje, valamint
- a tanító autonómiája és felelőssége.²⁰

A tanító tudása kapcsán négy markáns területre oszthatók az egészségneveléssel kapcsolatos kompetenciaelemek.

Az első a fenntarthatóság kérdéskörét érinti. A KKK 7.1. alpontjában megjelenik, hogy a tanító „*ismeri saját szakterületén, illetve intézménytípusában a fenntarthatóságra nevelés pedagógiai lehetőségeit*”²¹, amely általánosan utal erre a területre, nem részletezve annak egészségneveléssel való összefüggéseit.

A második már ennél konkrétabb elemeket tartalmaz, hiszen leszögezi a KKK, hogy a tanító „*ismeri a 6–12 éves gyerekek teljes körű egészségfejlesztését célzó iskolai tevékenységek és pedagógiai eljárások elméleti hátterét és gyakorlati alkalmazását*”²². Ebből a kompetenciaelemből kitűnik, hogy az egészségfejlesztés teljes körű iskolai hatásrendszerének ismeretét elvárják a tanítótól, beleértve annak elméleti alapjait és gyakorlati alkalmazási lehetőségeit. Az is egyértelműen elmondható, hogy ezt a területet – függetlenül a választott műveltségi területétől – hatodik osztályig alaposan ismernie kell a tanítónak (alkalmazva a saját szakterületén, a felső tagozat kezdő szakaszában is).

A harmadik tudáselem egy konkrét egészségnevelési területre irányítja a figyelmet, ugyanis rögzíti, hogy a tanító „*ismeri a biomechanikailag helyes testtartást kialakító és fenntartó speciális tartáskorrekció elméleti hátterét és gyakorlati alkalmazásának helyes módját*”²³. E tudáselem alapján elvárható a tanítótól a helyes gyermeki testtartás, sőt az azzal összefüggő tartáskorrekció elméleti alapjainak ismerete, illetve ezek gyakorlati alkalmazásában való jártasság (amire nyilván a képzést kísérő iskolai gyakorlatokon tehet szert).

A negyedik tudáselem közvetett módon, a szaktudományos és a tantárgypedagógiai ismereteken keresztül világít rá az egészségnevelés területére (is). A KKK-ban megjelenik, hogy a tanító „*biztos szaktudományos és tantárgypedagógiai ismeretekkel rendelke-*

zik az 1–4. évfolyamon valamennyi műveltségi területen, továbbá az 1–6. évfolyamon egy műveltségi területen (vagy a nemzetiségi nevelés szaktudományos és tantárgy-pedagógiai megalapozása terén)²⁴. Ez az elem – a korábban említett képzési jellemzőkhöz hasonlóan – elsősorban a természettudomány és földrajz (környezetismeret), valamint a testnevelés és egészségfejlesztés (testnevelés) műveltségi tartalmak vonatkozásában említhető meg.

A tanító képességei terén két terület jelenik meg az egészségnevelés témaköréhez közvetlenül kapcsolódóan. Az egyik a fenntarthatóság kérdése köré fókuszálható, amikor rögzíti a KKK, hogy a tanító „tevékenységében képes a fenntarthatóságra nevelés elveinek érvényesítésére”²⁵. A másik elem az egészségfejlesztés és a biomechanikailag helyes testtartás területére irányul. Ezek alapján a tanító „az iskolai nevelés módszereit és napirendjét úgy alakítja, hogy azzal a 6–12 éves gyermekek teljes körű egészségfejlesztését valósítja meg. Helyesen alkalmazza a biomechanikailag helyes testtartást kialakító és fenntartó speciális tartáskorrekció gyakorlatanyagát”²⁶. E terület – a tudáselemekhez hasonlóan – rávilágít arra, hogy a tantóképzés nemcsak az egészségnevelésre készíti fel a hallgatót, de olyan képességek fejlesztését is biztosítja, melynek révén a tanító a tanítványainál segítheti a helyes testtartás kialakítását, továbbá a speciális tartáskorrekció gyakorlását is. A képességek között közvetett módon is utal két terület az egészségfejlesztés témakörére. Az egyik szerint a tanító „képes a digitális környezetben történő tudásépítés támogatására, a digitális írástudás megalapozására és fejlesztésére”²⁷, míg a másik alapján a tanító „szakmai-tudományos kritériumokat érvényesítve választja meg a szakirodalmi könyvtári és digitális források körét, és munkájában azokat kreatív módon hasznosítja”²⁸. Ezek a területek rámutatnak arra, hogy a digitális tanulási környezet, az elektronikus forrásanyagok választása és alkalmazása is kapcsolódhat bizonyos egészség tudatos viselkedési minták közvetítéséhez.

A tanító attitűdje terén egyetlen közvetlen utalás jelenik meg a KKK-ban, az egészségnevelés területéhez kapcsolódva. A dokumentum leszögezi, hogy a tanító „tevékenységét a 6–12 éves gyerekek fejlődésének támogatása iránti elkötelezettség irányítja”²⁹, ehhez kapcsolódva pedig a tanító „elkötelezett a 6–12 éves gyerekek teljes körű egészségfejlesztése iránt”³⁰. Nyilvánvalóan ez esetben az egészségnevelés terén megjelenő tanítói elkötelezettséget a gyermek személyiségfejlődése iránti elkötelezettség részének tekinthetjük, vagyis az egészségnevelést a komplex személyiségfejlesztés részének tekinti a dokumentum.

Az attitűdökkel foglalkozó kompetenciarész két olyan kitéltet is tartalmaz, amelyek közvetett módon utalhatnak az egészségnevelés területére is. Az egyik szerint a tanítónak „igénye van a folyamatos önfejlesztésre, szakmai megújulásra”³¹, míg a másik szerint a tanító „nyitott a munkájával összefüggő új elméletek és gyakorlati módszerek, a digitális tanulási környezet adta lehetőségek alkalmazására”³². E területek nyilván az egészségnevelés vonatkozásában is megkívánják az új elméletek és módszerek iránti nyitottságot.

A tanító autonómiája és felelőssége terén a dokumentum két területet emel ki. Az egyik szerint a tanító „hatáskörében felelősséget vállal a 6–12 éves gyerekek teljes körű egészségfejlesztéséért, a digitális környezetben való biztonságos tanulás, kommunikáció elősegítéséért”³³, míg a másik alapján a tanító „hatáskörében felelősséget vállal a gyermekek fenntartha-

*tó fejlődésre irányuló magatartásának tudatos formálásáért*³⁴. Mindkét kompetenciaelem egyértelműen az egészségnevelés fontos területe, és az azzal kapcsolatos felelősségvállalást emeli ki. Az első közvetlenül az egészségfejlesztésre irányul, míg a második – már tágabb értelmezésben – a fenntarthatóság kérdéskörére helyezi a hangsúlyt. E területeket egy közvetett módon az egészségneveléshez kapcsolódó elem egészíti ki, amikor a KKK kimondja, hogy a tanító „*felelősséget vállal intézménye küldetéséért*”³⁵, ezen belül nyilván az egészségneveléssel kapcsolatos iskolai célok megvalósításáért is.

A tanító szak KKK-jának dokumentumelemzése alapján az alábbi tapasztalatok összegezhetők:

- A tanító KKK elsősorban a kompetenciaterületek (7.1. alpont) részében összegzi az egészségneveléssel összefüggő elvárásokat.
- A tudás, a képességek és a felelősségvállalás terén elsősorban a 6–12 éves tanulók egészségfejlesztése és a fenntarthatóságra nevelés emelkedik ki.
- Az attitűdök vonatkozásában a 6–12 éves tanulók egészségfejlesztését a komplex személyiségfejlesztés iránti elkötelezettségbe ágyazza, ugyanakkor itt emeli ki leghangsúlyosabban a dokumentum a szakmai megújulás iránti nyitottság, valamint az új elméletek és gyakorlatok alkalmazásának szükségességét.
- A kompetenciaterületek között igen hangsúlyos területként jelenik meg a biomechanikailag helyes testtartás kialakításának szükségessége, sőt az ezzel kapcsolatos tartáskorrekció tanítói ismerete és gyakorlati alkalmazása.
- A KKK kompetenciaelemei több olyan közvetett utalást tartalmaznak, amelyek az egészségnevelés területére is vonatkoztathatók (pl.: 1–4. évfolyamon valamennyi műveltségterületen biztos szaktudományos és módszertani tudás, digitális kultúra kapcsolódásai, nyitottság az új elméletekre és gyakorlati módszerekre).

A KKK egészségneveléssel összefüggő kompetenciaelemeinek kapcsolódniuk kell(ene) a pedagóguséletpálya-modell szerinti pedagóguskompetenciákhoz. A kilenc pedagógus kompetencia közül az egészségneveléssel összefüggő tanítói munka kapcsán közvetlenül a hetedik számú kompetencia emelhető ki, mely „*a környezeti nevelésben mutatott jártasság, a fenntarthatóság értékrendjének hiteles képviselője és a környezettudatossághoz kapcsolódó attitűdök átadásának módja*”³⁶, ami elsősorban a környezeti neveléssel, a környezettudatos attitűdök átadásával kapcsolatos elemek fontosságát hangsúlyozza. Kiemelhető még – közvetve – a negyedik kompetencia („*a tanulók személyiségének fejlesztése*” kapcsán), az ötödik kompetencia („*a tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítése, fejlesztése*” kapcsán), valamint a kilencedik kompetencia (az „*elkötelezettség és szakmai felelősségvállalás a szakmai fejlődésért*” kapcsán).³⁷

Az „egészség” megjelenése a KRE PK tantárgyleírásaiban

Kiindulásként a kar aktuális tárgyleírásait tartalmazó dokumentumot³⁸ vizsgáltuk a dokumentumelemzés módszerével. Pontosabban azt, hogy az „egészség” szó hányszor és milyen formában jelenik meg az egyes tantárgyleírásokban. A vizsgált dokumentum egészében végeztük az adatgyűjtésünket, azaz a leírások tartalmi részén túl a címekben, a tantárgy céljában és az ajánlott szakirodalomban való előfordulásokat is figyelembe vettük. Így a vizsgált dokumentumban összesen 127-szer fordul elő az „egészség” kifejezés önálló vagy összetett formában. Az előfordulások gyakorisága egyértelműen összpontosul bizonyos területeken; azaz tantárgyi tartalmak-célok tekintetében három műveltségterületben (1. ábra és 2. ábra) érhető tetten az egészségnevelés- és fejlesztés markáns megjelenése:

- természettudomány: 10+13 előfordulás,
- technika és tervezés: 30+19 előfordulás,
- testnevelés és egészségfejlesztés (testnevelés): 10+19 előfordulás,

Egészség és az általános képzési háló

A KRE PK tanítóképzés mintatanterve³⁹ alapján kétféle tárgycsoport teljesítését várjuk el a hallgatóktól: kötelező ismeretkörök (általános képzési háló) és a kötelezően választható ismeretkörök (választott műveltségterület) teljesítését. Az általános, minden tanító szakos hallgatót elérő ún. „*általános képzési hálóban*” feltüntetett egészségnevelési tartalmak megjelenése igen változatosan alakul (1. ábra). A következőkben ezek előfordulását mutatjuk be röviden, az adott tárgyak felsorolása és az ezekben megjelenő egészség témakör tartalmi és célrendszerben való megjelenésére fókuszálva.

Tárgy neve (szakmai terület)	az „egészség” kifejezés darabszáma	cím/cél/tartalom/irodalom sorokban való dominancia
Ember és természet II. (Természettudomány)	10	tartalom
Sport, mozgás, életmód (Testnevelés és egészségfejlesztés)	10	tartalom
Életviteli alapismeretek (Technika és tervezés)	30	tartalom – cél

1. ábra: Az „egészség” szó jelentősebb megjelenése a KRE PK kötelező (általános képzési háló) tantárgyleírásaiban

Természettudomány terület

Az Ember és természet II. tantárgy teljesítése során az alsó tagozatos környezetismeret oktatása során előkerülő ismeretek alapozása zajlik, amelynek szerves részét képezik az egészségnevelési, a prevencióra hangsúlyt fektető tartalmak és célok. Érdekességként említhető, hogy a lelki egészség témaköre itt jelenik meg, miközben – az egyházi beágyazottság okán – ennek hangsúlyosabb – de kevésbé igazolódó – megjelenésére számíthatnánk más pl. egyházi tantárgyak vonatkozásában is.

„Érzékszervek – érzékelés. Egészségvédelem. Az egészséges életmód (egészséges és biztonságos táplálkozás, aktív és passzív pihenés, öltözködés, tisztálkodás, mozgás, tisztaság és higiénia). Egészségünket védő és károsító szokások. A betegség ismérvei. A gyógyítás. Baleset: megelőzés, segélykérés, a mentők értesítése. Emberi életszakaszok. Magatartás és lelki egészség.”⁴⁰

Testnevelés terület

A testnevelés és az egészséges életmód összefüggése egyértelmű a hétköznapi ember számára is, amely a Sport, mozgás, életmód tantárgy céljai között is világosan megfogalmazódik:

„...az önállóan és rendszeresen végzett testgyakorlás iránti igény kialakítása (az egészséges életmód elméletének és gyakorlatának önálló tervezése és szervezése, szemlélet átértékelés és módosítás...”⁴¹

Ennek a tárgynak tartalmi kifejtettségében a mély szakmai beágyazottság érzékelhető.

„1. Az egészség fogalma, dimenziói

2. Az egészséget meghatározó tényezők

3. Egészségnevelés, egészségfejlesztés fogalmi körei. Az egészségfejlesztés színterei és módszerei

4. Egészséges táplálkozás

5. A mozgáshiány veszélyei, a rendszeres testmozgás előnyei

6. Környezet-egészség”⁴²

Miközben ezeken kívül mindössze egy említés olvasható a Testnevelés és tantárgypedagógiája II. tantárgy tartalmi leírásában a tanóra megszervezéséhez kapcsolódó egészségvédelemről.⁴³

Technika és tervezés terület

A KRE PK képzési hálójában specifikus módon nem a testnevelés tárgycsoporthoz kapcsolódik a legerősebb egészségnevelési reprezentáció, hanem az egykori technika és életvitel területhez. Az Életviteli alapismeretek tantárgy leírásában, ennek tartalma, megszerzendő ismeretek, elsajátítandó készségek és kompetenciák, valamint a javasolt szakirodalma vonatkozásában összesen 30(!) említés történik. Ez a teljes tantárgyleírási dokumentumban messze a legmagasabb szám, s így a képzési háló vonatkozásában a legerősebb egészségnevelési-fejlesztési potenciállal bíró oktatási lehetőség. Melynek külön értéke a lelki és mentális egészség megőrzésének, komplex értelmezésének helyt adó hozzáállás.

„Egészségnevelési alapismeretek: az egészség fogalma; egészséges életmódra nevelés feladatai, területei és színterei; az egészségnevelés, egészségfejlesztés speciális módszerei; az iskolai nevelőmunka egészségtana; a tanulási-fejlesztési folyamat egészségtani alapjai; az egészséges életmódra nevelés, mint közös követelmény (NAT); környezeti tényezők és az emberi egészség összefüggései; a fenntarthatóság alapkérdései az emberi egészség szempontjából; az promóció és a prevenció pedagógiai gyakorlatával kapcsolatos képességek, készségek fejlesztése; a környezetegészségtan aktuális kérdései (jeles világnapokhoz kötődően, pl.: autómentes világnap az iskolákban; személyi és környezethigiéné alapkérdései, tanulmányi séták, kirándulások lehetőségei az iskolákban, egészségtani kérdései.”⁴⁴

Egyéb területek

A következőkben felsorolásszerűen közöljük azokat a kötelező tárgyakat, amelyekben szigorú kerületben kerül említésre (1–4 db) az egészség témakör.

Fejezetek Magyarország történetéből:

„Településszerkezetünk néhány sajátossága, hatásuk egészségi állapotunk, várható élettartamunk alakulására.”⁴⁵

Egész napos iskola pedagógiája (műhelymunka):

„Életmód-alakítás (napirend és életrend) és az egészséges fejlődés biztosítása. A rekreáció biztosítása a tanulók szükségleteinek megfelelően.”⁴⁶

Személyiséglélektan:

„A hallgatók ismerjék meg a tematikában felsorolt személyiségelméleteket, az egészséges személyiség működését.”⁴⁷

Fejlődéslélektan:

„Az élet kezdete. A magzati fejlődés. A magzat egészségét befolyásoló tényezők.”⁴⁸

Személyiségfejlődési zavarok:

„A mentális egészség fogalma, a normalitás és az abnormalitás értelmezése – szemléleti különbségek és a segítség lehetőségei.”⁴⁹

Matematikai alapismeret, tantárgypedagógia I–IV.:

„... matematikai ismeretek tanításán-tanulásán keresztül járuljon hozzá a kisiskolás korú egészséges gyermek személyiségfejlesztéséhez...”⁵⁰

Szakmai idegennyelv II.:

„Egészség és egészséges életmód a családban”⁵¹

Csoportos tanítási gyakorlat III–IV.:

„Kiemelten fontos feladat a gyermekek érzelmi nevelése és az egészséges életmódra nevelése.”⁵²

Egészség és választható műveltségterület

A tanítóképzés részeként a hallgatóknak kötelezően választaniuk kell egy műveltségterületet, amelynek oktatására a jelenleg 7 kurzusból (és műveltségterületi szigorlatból) álló tantárgycsoport elvégzésével készülnek fel. A megszerzett műveltségterületi végzettséggel, a végzett tanítók az adott műveltségterület szakos ellátására kapnak felhatalmazást 5–6. osztályban. Ezekben a tárgycsoportokban a 2. ábra szerint alakul az egészségnevelés-fejlesztés reprezentációja.

Műveltségterület neve	az „egészség” kifejezés (db)	cím/cél/tartalom/irodalom sorokban való dominancia	egyezőség/különbözőség
Művészetek (Ének-Zene)	4	cél	4 tanegységnél ua. a cél
Természettudomány	13	cél	7 tanegységnél ua. a cél
Testnevelés és egészségfejlesztés	19	cél	7 tanegységnél ua. a cél
Technika és tervezés	19	tartalom -cél	„egészségtan, egészségnevelés, táplálkozás” tárgy 13db!!

2. ábra: Az „egészség” szó jelentősebb megjelenése a KRE PK választható műveltségterületeinek tantárgyleírásaiban

Művészetek (ének-zene) műveltségterület:

A műveltségterület elsődlegesen nem az egészségnevelési terület klasszikus manifesztációjának számít, mégis a tárgycsoport Karvezetés–kórushangképzés I–IV. tantárgyainak általános célkitűzéseiben, megegyező egységes formában megjelenik.

„Csoportos hangképzés keretében fejleszteni a diákok énekhangját, hogy képesek legyenek hangjukat úgy használni, hogy énekük példaadó lehessen, és hogy pályájuk alatt egészségben megőrizhessék azt.”⁵³

Természettudomány műveltségterület:

A műveltségterület összes – mind a hét – tantárgyának célleírásában megjelennek az egészségnevelési célkitűzések, megegyező egységes módon a következőképpen:

„Ismerje továbbá a 6–12 éves gyerekek teljes körű egészségfejlesztését és fenntarthatóságra nevelését célzó iskolai tevékenységek és pedagógiai eljárások elméleti háttérét és gyakorlati alkalmazását.”⁵⁴

Technika és tervezés műveltségterület:

A műveltségterület bizonyos tantárgyainál igen erősen reprezentálódik az egészségnevelési tartalom: „Egészségtan, egészségnevelés, táplálkozás” tárgy 13+3; az „Ökológia és környezetvédelem” tárgy 1 említés. A tárgy elsajátításának céljaiban egyértelműen jelen van az egészségnevelés:

„A tanegység felkészülést biztosít a hallgató egészségtudományi ismereteihez, az alapfogalmak elsajátításától, az egészség-dimenziók, az egészségnevelés releváns területeinek megismerésén át, az egészségügy hazai és nemzetközi intézményrendszerét illetően, egészen az ismertebb betegségekkel kapcsolatos tudnivalókig.”⁵⁵

Míg a tantárgy tartalmi kifejtettségében, a megszerzendő ismeretek, elsajátítandó készségek és kompetenciák vonatkozásában válik ez igazán hangsúlyossá:

1. Az egészség és a betegség fogalmai. Egészségprevenció.
2. Egészségfejlesztés, egészségnevelés fogalmai.
3. Egészségügyi programok Magyarországon. Szűrővizsgálatok ismertetése, onkológiai szűrések.
4. Magyarország lakosságának egészségi állapota.

5. Népegészségtan, népegészségügyi és tisztiorvosi rendszer Magyarországon.
6. Gyakoribb fertőző betegségek. Krónikus nem fertőző betegségek. Függőségek, szenvedélybetegségek.
7. A minőségi táplálkozás egészséget meghatározó szerepe. A táplálkozás élettani folyamata.⁵⁶

Testnevelés és egészségfejlesztés műveltségterület:

Talán meglepetésként érheti az olvasót a testnevelés műveltségterület céljai és tartalmi elemei között primer módon megjelenő egészségnevelés alacsony reprezentációja, azonban a tárgycsoport szakmai kifejtettségében ez a beágyazottság – bár elsősorban nem vizuálisan és szavak szintjén – megkérdőjelezhetetlen. A műveltségterület összes tárgyának (7 tárgy) céljai között egységesen és egyforma módon a következő egészségfejlesztési célok kerülnek kijelölésre:

„A hallgató ismerje a 6–12 éves gyerekek teljes körű egészségfejlesztését célzó iskolai tevékenységek és pedagógiai eljárások elméleti hátterét és gyakorlati alkalmazását.”⁵⁷

Összegzés

Egyrészt a KKK kompetenciaelemeinek egészségneveléssel kapcsolatos elemzése rávilágít arra, hogy a tanító alapképzési szak KKK-ja csak részben alapozza meg a pedagóguskompetenciákban megjelölt elvárásokat. Elsősorban a fenntarthatóság terén találhatunk közös pontokat, míg a környezeti nevelésben mutatott jártasság inkább hiányzik a KKK-ból. Az utóbbi dokumentum erőssége egyértelműen az egészségnevelésre történő fókuszálás, különösen abban a vonatkozásban, hogy az egészségnevelést a komplex személyiségfejlesztés integráns részének tekinti.

Másrészt a KRE PK aktuális tantárgytárgyleírásaiban alapvetően kétféleképpen jelenik meg az egészségnevelési terület:

- általános célként, egyformán,
- tartalmi kifejtettségben, részletesebben.

Az egyes tárgycsoportokban való megjelenés leginkább az egységes célmegjelenítésében érhető tetten, melyekben a KKK-nak való megfelelési kényszer is feltételezhető. Pl. „a hallgató ismerje a 6–12 éves gyerekek teljes körű egészségfejlesztését célzó iskolai tevékenységek és pedagógiai eljárások elméleti hátterét és gyakorlati alkalmazását”⁵⁸.

Ugyanakkor az egészségnevelés tartalmi kifejtettsége, a szakmai tartalmak részletesebb megjelenése egyértelműen három területen koncentrálódik: a természettudomány, a testnevelés és a technika tárgycsoportokban. Ezek közül messze kiemelkedik – a karra jellemző specifikumként – a technika és tervezés terület, amelyben különösen az Életviteli alapismeretek tantárgyban jelennek meg ezek az egészségneveléssel összefüggő egészségnevelési tartalmak legszámasabban.

A továbblépés lehetőségei

Mindezen eredmények folytatásaként, a tanító alapképzési szak képzési és kimeneti követelményeinek és a kar tantárgyi hálójának, az aktuális tantárgyleírásokban megjelenő tartalmi elemeinek vizsgálatán túl, szükségesnek látszik az egészségnevelésnek a KRE PK oktatási gyakorlatában való feltárása is. Ennek érdekében az *MTA Közoktatás-fejlesztési Kutatási Program* keretében, az MTA-PTE Innovatív Egészségpedagógiai Kutatócsoportjának tágabb fókuszú, az iskolai egészségfejlesztést fenntartható és komplex módon megközelítő programjához kapcsolódóan, kidolgoztunk egy kérdőívet.⁵⁹ Ebben a KRE PK teljes tanítójelölti körét megszólító kérdőívünkben, a hallgatók 6–12 éves korú gyermekek egészségfejlesztése kapcsán megfogalmazódó véleményére voltunk kíváncsiak. A beérkezett adatok feldolgozása folyamatban van, amelynek eredményeiről a következőkben a karon folyó kutatási pályázat, a *Neveléstudományi és módszertani kutatások* című projekt, az *Egészségnevelés megújítása a KRE PK pedagógusképzéseiben* elnevezésű alprojekt keretén belül tervezünk beszámolni. Kutatásunkban érvényesíteni szeretnénk az egyetemünk fenntartójának, a Magyarországi Református Egyháznak azon törekvését, hogy a felsőfokú pedagógusképzés alkalmassá váljon a református köznevelési rendszer számára elkötelezett, az egészségnevelés területén jártas, az egészségfejlesztés iránt elhivatott, a keresztyén szellemi és lelki értékrendben otthonosan mozgó pedagógusok biztosítására. A projekt fontos feladata továbbá annak feltárása, hogy miként (milyen módszerekkel, eszközökkel) befolyásolhatók a pedagógusjelöltek egészségnevelési attitűdjei, ismeretei, illetve azokat milyen módon képesek majd gyakorló pedagógusként is képviselni.

Felhasznált irodalom

- 63/2021 (XII. 29.) számú ITM rendelet a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2100063.ITM&searchUrl=/gyorskereso%3Fkeyword%3Dkerettanterv> (Letöltés: 2023.05.27.)
- 182/2022 (V. 24.) számú kormányrendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről. 128. paragrafus <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200182.kor> (Letöltés: 2023.05.27.)
- Innovatív egészségpedagógia kérdőív, 2022.
https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSc4tLj38XMrdm1-195SQ-PM2lgVNrM1B4vAuzM18ZFy9a_zj5w/closedform (Letöltés dátuma: 2023.01.18.)
- KRE PK tanító BA szak mintatanterve, 2022,
http://www.kre.hu/tajekoztato_kiadvany2022/pk/kepzesek/ba/tanito-ba.html (Letöltés dátuma: 2023.06.13.)
- KRE PK, Tanító alapképzési (Bachelor) szak képzési programja, 2022.
http://www.kre.hu/tajekoztato_kiadvany2022/pk/tantargyleirasok/ba/PK_tanito_BA_tanulmanyi_tajekoztato_2022.pdf (Letöltés dátuma: 2023.06.12.)
- Oktatási Hivatal: Szakleírások A-Z. Neveléstudomány mesterképzési szak, 2023.
https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/!Szakleirasok/index.php/szak/2322/szakleiras (Letöltés: 2023.05.28.)
- Oktatási Hivatal: Szakleírások A-Z. Pedagógusképzés, 2023.
https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/!Szakleirasok/index.php/szakterulet/10 (Letöltés: 2023.05.23.)
- Oktatási Hivatal: Szakleírások A-Z. Tanári mesterképzési szak, 2023.
https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/!Szakleirasok/index.php/szak/16997/szakleiras (Letöltés: 2023.05.28.)
- Oktatási Hivatal: Szakleírások A-Z. Tanító alapképzési szak, 2023.
https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/!Szakleirasok/index.php/szak/97/kepzeset_indito_intezmenyek (Letöltés: 2023.05.23.)
- Utmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatra lépéshez. Hatodik, módosított változat, Budapest, Oktatási Hivatal, 2019. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/kiadvanyok/utmutato_a_pedagogusok_minositesi_rendszerben_6.pdf (Letöltés: 2023.05.30.)

- ¹ Innovatív Egészségpedagógia honlapja. <https://iep.pte.hu> (Letöltés: 2023.05.23.)
- ² Oktatási Hivatal: *Szakleírások A-Z. Pedagógusképzés*, 2023. https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/!Szakleirasok/index.php/szakterulet/10 (Letöltés: 2023. május 23.)
- ³ Oktatási Hivatal: *Szakleírások A-Z. Tanító alapképzési szak*, 2023. https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/!Szakleirasok/index.php/szak/97/kepzes_indito_intezmenyek (Letöltés: 2023.05.23.)
- ⁴ 182/2022 (V. 24.) számú kormányrendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről, 128. paragrafus <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a220o182.kor> (Letöltés: 2023.05.27.)
- ⁵ 63/2021 (XII. 29.) számú ITM rendelet a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről, 1. melléklet, 6. pont. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2100o63.ITM&searchUrl=/gyorskereso%3Fkeyword%3Dkerettanterv> (Letöltés: 2023.05.27.)
- ⁶ Uo.
- ⁷ Uo.
- ⁸ Uo. 7. alpont
- ⁹ Oktatási Hivatal: *Szakleírások A-Z. Neveléstudomány mesterképzési szak*, 2023. https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/!Szakleirasok/index.php/szak/2322/szakleiras (Letöltés: 2023.05.28.)
- ¹⁰ Oktatási Hivatal *Szakleírások A-Z. Tanári mesterképzési szak*, 2023. https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/!Szakleirasok/index.php/szak/16997/szakleiras (Letöltés: 2023.05.28.)
- ¹¹ 63/2021 (XII. 29.) számú ITM rendelet a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről, 1. melléklet, 6. pont, 8. alpont <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2100o63.ITM&searchUrl=/gyorskereso%3Fkeyword%3Dkerettanterv> (Letöltés: 2023.05.27.)
- ¹² Uo. 7. alpont
- ¹³ Uo. 8. alpont
- ¹⁴ Uo. 8. alpont
- ¹⁵ Uo. 8. alpont
- ¹⁶ Uo. 8. alpont
- ¹⁷ Uo. 8. alpont
- ¹⁸ Uo. 8. alpont
- ¹⁹ Uo. 7.1. alpont
- ²⁰ Uo. 7.1. alpont
- ²¹ Uo. 7.1. alpont
- ²² Uo. 7.1. alpont
- ²³ Uo. 7.1. alpont
- ²⁴ Uo. 7.1. alpont
- ²⁵ Uo. 7.1. alpont
- ²⁶ Uo. 7.1. alpont
- ²⁷ Uo. 7.1. alpont
- ²⁸ Uo. 7.1. alpont
- ²⁹ Uo. 7.1. alpont
- ³⁰ Uo. 7.1. alpont
- ³¹ Uo. 7.1. alpont
- ³² Uo. 7.1. alpont
- ³³ Uo. 7.1. alpont
- ³⁴ Uo. 7.1. alpont
- ³⁵ Uo. 7.1. alpont
- ³⁶ *Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez*. Hatodik, módosított változat, Budapest, Oktatási Hivatal, 2019, 13–14. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/kiadvanyok/utmutato_a_pedagogusok_minositesi_rendszereben_6.pdf (Letöltés: 2023.05.30.)
- ³⁷ Uo. 13–14.
- ³⁸ a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, Tanító alapképzési (Bachelor) szak képzési programja. 2022. http://www.kre.hu/tajekoztato_kiadvany2022/pk/tantargyleirasok/ba/PK_tanito_BA_tanulmanyi_tajekoztato_2022.pdf (Letöltés dátuma: 2023.06.12.)
- ³⁹ A KRE PK tanító BA szak mintatanterve. 2022. http://www.kre.hu/tajekoztato_kiadvany2022/pk/kepzesek/ba/tanito-ba.html, (Letöltés dátuma: 2023.06.13.)
- ⁴⁰ A Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, Tanító Alapképzési (Bachelor) Szak Képzési Programja, 2022, 54., http://www.kre.hu/tajekoztato_kiadvany2022/pk/tantargyleirasok/ba/PK_tanito_BA_tanulmanyi_tajekoztato_2022.pdf (Letöltés dátuma: 2023.06.12.)
- ⁴¹ Uo. 77.
- ⁴² Uo. 77.
- ⁴³ Uo. 79.

⁴⁴ Uo. 81.

⁴⁵ Uo. 9.

⁴⁶ Uo. 17.

⁴⁷ Uo. 28.

⁴⁸ Uo. 29.

⁴⁹ Uo. 32.

⁵⁰ Uo. 47–52.

⁵¹ Uo. 89.

⁵² Uo. 104–105.

⁵³ Uo. 211–214.

⁵⁴ Uo. 186–192.

⁵⁵ Uo. 196.

⁵⁶ Uo. 196.

⁵⁷ Uo. 217–225.

⁵⁸ Uo. 186–192.

⁵⁹ Innovatív egészségpedagógia kérdőív. 2022, https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSc4tLj38XMrdm1-l9SQ-PM2l9VNrM1B4vAuzM18ZFY9a_zJ5w/closedform (Letöltés dátuma: 2023.01.18.)